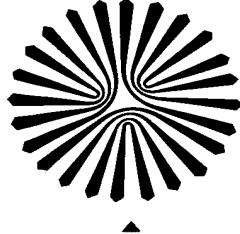

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور

دانشگاه پیام نور
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد در
رشته تاریخ ایران دوره اسلامی

عنوان

پلیس و امنیت اجتماعی در تهران در دوره پهلوی اول

استاد راهنما

دکتر حسن زندیه

استاد مشاور

دکتر گلناز سعیدی

نگارش

محمد احمد آبادی

شهریور 90

دانشگاه پیام نور
دانشگاه پیام نور استان تهران
المم بمل اوبك انرج والابزوا انسر

شماره .....
تاریخ .....
پیوست .....

تصویب نامه

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته تاریخ ایران دوره های اسلامی گرایش
تحت عنوان :

پلیس و امنیت اجتماعی در تهران دوره بهلوی اول

نام خانوادگی: احمد آبادی
شماره پروژه: ۲۹۸۷
تاریخ دفاع: ۱۳۹۰/۰۸/۱۱
نمره: .
نام: محمد
شماره دانشجویی: ۸۶۷۱۰۲۶۲۰
ساعت: ۱۰/۳۰-۱۲
درجه ارزشیابی: .

هیات داوران :

داوران	نام	نام خانوادگی	کد استادی	مر تبه علمی	امضاء
راهنما	حسن	زندیه	۴۳۳۹۱۵		
راهنمای دوم	.	.	.		
مشاور	گلناز	سعیدی	۴۱۰۱۰۹		
مشاور دوم	.	.	.		
داور	علیرضا	علی صوفی		استاد	
داور دوم	.	.			

تهران، خیابان استاد نجات الهی،
نرسیده به خیابان کریمخان زند
چهارراه سیند، پلاک ۲۳۳
تلفن: ۸۸۸۰۱۰۹۰
دورنگار: ۸۸۸۹۰۵۳۶

WWW.TPNU.AC.IR
ensani@tpnu.ac.ir

تقدیم به مادر عزیزم که هر چه دارم و هر چه هستم از اوست و همچنین
همسر مهربانم که در مسیر پرشور علم و دانش مشوق و پشتیبانم بوده و
کاستیهای وجودم را در زمان تحصیل علم با حرارت بودنش به روشنی نور
تبدیل نمود.

با سپاس از خداوندی که در سایه الطاف بیکرانش توفیق اتمام این تحقیق را یافتم و با ادای احترام به اساتید معظم و فرهیختگان عرصه علم و دانش، لازم میدانم تقدیر و تشکر ویژه خود را تقدیم نمایم به جناب آقای دکتر حسن زندیه دوست و استاد راهنما که در سراسر تحقیق با دلسوزی دوستانه خود مشوق و راهنمای من بوده‌اند و همچنین سرکار خانم دکتر گلناز سعیدی که همواره من را با راهنماییها و انتقال تجربیهای ارزشمند خویش یاری نمودند.

چکیده

پایان جنگ جهانی اول ایران را در حالی نزدیک به هرج و مرج فرو برد. احمد شاه در سال ۱۲۸۸ ه. ش. در سن ۱۲ سالگی جانشین پدرش محمدعلی شاه شده بود ولیکن آنچنان قدرت و محبوبیت نداشت تا بتواند جلوی کودتای رضاخان را بگیرد و از انقراض سلسله قاجار جلوگیری نماید. رضا شاه پس از کودتای سوم اسفند سال ۱۲۹۹ ه. ش. قدرت را در دست گرفت و پس از تلاش بسیار توانست پس از چند سال ضمن انقراض حکومت قاجار حکومت پهلوی را تاسیس نماید. حکومت رضاخان بر قدرت نظامی مانند ارتش و پلیس استوار بود و شهربانی نقش مهم و حیاتی را در سرکوب و فرونشاندن مخالفان او بر عهده داشت. با وجود اینکه پلیس هر کشور وظیفه دفاع از حقوق و آزادی‌های فردی و سیاسی و تامین امنیت اجتماعی شهروندان را دارا می باشد، پلیس ایران در سال‌های بین ۱۳۲۰-۱۳۱۶ ه. ش. حمایت از قدرت تامه سلطنت و جلوگیری از هرگونه تحرک سیاسی، اجتماعی و آزادی‌های مشروع سیاسی مردم را وظیفه اصلی خود می دانست. مطبوعات و نشریات در بیان نظرات و انتقادات خود آزادی عمل نداشته و در صورت درج مطالبی علیه شخص رضاشاه و فعالیت‌های حکومتی او مورد سرکوب شدید از طرف حکومت قرار می گرفتند. احزاب حق هیچگونه فعالیتی نداشتند و نمایندگان مجلس که بیشتر آنها انتصابی بودند لویحی را مطابق با خواسته رضاشاه تصویب می کردند. دادگستری هیچگونه استقلال عملی نداشته و قضات زیر نظر شهربانی حکم صادر می کردند و صدور حکم بر خلاف خواسته شهربانی منجر به برکناری قاضی صادر کننده می گردید. شهربانی رضاشاه در واقع مالک‌الرقاب و صاحب جان و مال و ناموس مردم بود و تامین امنیت اجتماعی عموم مردم از اهمیت بسزایی برخوردار نبود.

و اژگان کلیدی: پلیس (شهربانی) امنیت اجتماعی، تهران، رضاشاه.

فهرست مطالب

۵	فصل اول ساختار تحقیق
۶	۱-۱) تعریف مسأله و بیان سؤالهای اصلی تحقیق
۶	۱-۲) سابقه و ضرورت انجام تحقیق
۷	۱-۳) اهداف و فرضیه ها
۷	۱-۴) پیشینه تحقیق
۹	۱-۵) ساختار تحقیق
۱۰	فصل دوم مفاهیم و نظریه ها
۱۱	۲-۱) مفهوم امنیت
۱۲	۲-۲) تعریف امنیت سلبی
۱۳	۲-۳) گفتمان امنیت ایجابی
۱۴	۲-۴) امنیت اجتماعی (بررسی نظریات)
۲۰	۲-۵) جمع بندی نظریات
۲۵	۲-۶) پلیس و امنیت اجتماعی
۲۸	فصل سوم پیشینه پلیس و امنیت اجتماعی در تهران
۲۹	۳-۱) تهران در گذرگاه تاریخ
۳۳	۳-۲) مقدمات تشکیل اداره پلیس در ایران
۳۴	۳-۳) ورود کنت و تشکیل پلیس نوین:
۳۵	۳-۴) افول کنت و خلع او از ریاست پلیس
۳۷	۳-۵) نظمیه در عهد مظفری
۴۲	۳-۶) ریاست نظمیه از دوران یفرم خان تا پایان جنگ جهانی اول
۴۴	۳-۷) زندگی پرماجرای رضاخان پهلوی

۴۸	کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ ه ش	(۳-۷-۱)
۵۱	نقش نظمیه در نهضت جمهوری خواهی	(۳-۷-۲)
۵۴	نقش پلیس در ماجرای قتل ماژور ایمبری	(۳-۷-۳)
۵۷	نقش قوای پلیس و نیروی نظمیه در به سلطنت رسیدن رضاخان	(۳-۷-۴)
۶۵	فصل چهارم امنیت و ابعاد آن در دوره پهلوی اول	
۶۶	امنیت در دوره پهلوی	(۴-۱)
۶۸	نقش پلیس رضا شاه در سیاست اسلام زدایی و مبارزه با روحانیت	(۴-۱-۱)
۷۶	کشف حجاب	(۴-۱-۲)
۸۵	نقش پلیس رضاشاه در انتخابات مجلس شورای ملی	(۴-۱-۳)
۹۴	پلیس رضا شاه و مطبوعات آن عصر	(۴-۱-۴)
۹۵	ترور میرزاده عشقی به وسیله نیروهای امنیتی	(۴-۱-۵)
۱۰۰	نقش پلیس در قتل محمد فرخی یزدی	(۴-۱-۶)
۱۰۵	دستگیری مخوفترین قاتل آزارگر در تهران	(۴-۱-۷)
۱۱۶	امنیت اقتصادی در عصر رضا شاه	(۴-۲)
۱۱۸	پلیس و ضبط املاک و داراییهای مردم	(۴-۲-۱)
۱۲۴	پلیس سیاسی و امنیت در عصر رضا شاه	(۴-۳)
۱۴۶	نظمیه در دوران درگاهی	(۴-۳-۱)
۱۴۹	ریاست نظمیه سرتیپ محمد صادق کوپال و حوادث این دوران	(۴-۳-۲)
۱۵۰	شهربانی و نیروی نظمیه در دوره آیرم	(۴-۳-۳)
۱۵۳	چگونگی دستگیری و قتل تیمورتاش توسط نظمیه	(۴-۳-۴)
۱۵۷	نظمیه و قتل سردار اسعد بختیاری	(۴-۳-۵)

۱۵۸	فرار سرلشکر آیرم	(۴-۳-۶)
۱۶۰	نظمیه در دوران رکن‌الدین مختاری	(۴-۳-۷)
	نقش پلیس سیاسی رضا شاه در دستگیری نصرت الدوله فیروز فرمانفرما وزیر مالیه	(۴-۳-۸)
۱۶۳		
۱۶۳	مرگ داور و به هم زدن مراسم تشییع جنازه او توسط شهربانی	(۴-۳-۹)
	گروه ۵۳ نفر در تهران و بازداشت آن‌ها توسط پلیس سیاسی عصر رضا شاه	(۴-۳-۱۰)
۱۶۶		
۱۶۵	نیروهای امنیتی و کشف شبکه براندازی در دانشکده افسری	(۴-۳-۱۱)
۱۶۸	پلیس و قتل ارباب کیخسرو شاهرخ	(۴-۳-۱۲)
۱۶۹	امنیت قضایی و نیروی شهربانی در عصر رضاشاه	(۴-۴)
۱۷۹	سخن پایانی و نتیجه گیری	
۲۴۷	منابع و مأخذ	

مقدمه

مقدمه

کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ هـ ش نقطه عطفی در تاریخ ایران معاصر محسوب می شود. اهمیت این رخداد در تحولات بعدی، بیشتر به رهبر نظامی کودتا وابسته است. بدین معنی که عنصر سیاسی کودتا سید ضیاء الدین طباطبایی به فاصله اندکی پس از کودتا، برای مدتی طولانی از صحنه سیاسی مملکت حذف گردید و عنصر نظامی کودتا رضاخان، رئیس دیویزیون قزاق بازیگر منحصر و بی رقیب صحنه سیاسی ایران گردید. رضا شاه در این سال ها طی فرآیند تدریجی به دنبال قدرت یابی بود تا اینکه در روز ۸ آبان ماه سال ۱۳۰۴ هـ ش با انقراض سلطنت قاجاریه و بدست گرفتن حکومت موقتی توسط سردار سپه و متعاقب آن تشکیل مجلس مؤسسان و تغییر اصول قانون اساسی سلسله پهلوی را در ایران تأسیس گردانید.

امنیت اجتماعی در شالوده بندی حیات آدمی نقش اساسی داشته و با تمام حوزه های فعال

زندگی سروکار دارد. آدمی همیشه در جمع و با جمع قابلیت تعریف می یابد حراست و پایداری از اجتماعاتی را بر عهده دارد که تماس و ارتباط میان افراد را فراهم می کند.

امنیت اجتماعی، آرامش و آسودگی خاطری است که هر جامعه موظف است برای اعضای خود

ایجاد نماید و غالباً به امنیت شغلی - اقتصادی، سیاسی و قضایی تقسیم می شود. که بدون تردید

تأمین امنیت فردی و جمعی و اجتماعی مردم و مصونیت بخشیدن جان و مال و ناموس و عرض

شهروندان از وظایف حتمی و قطعی دولتها در هر نظام سیاسی به شمار می رود.

برقراری امنیت و نظم پایدار، تحکیم اقتدار و ثبات اجتماعی، حفاظت از آزادی و حقوق شهروندان

و از میان بردن هرگونه ترس و هراس در میان مردم، از مهمترین اهداف و سیاست های کلان امنیت

عمومی و اجتماعی است و هرگونه توسعه اجتماعی خلاقیت و فعالیت ارزشمند بدون امنیت امکانپذیر

نیست و این از جمله وظایف پلیس در هر کشور به شمار می رود. ولیکن پلیس زمان رضا شاه به جای حراست از امنیت و آسایش مردم، صرفاً ابزار سرکوب و توسعه منافع سیاسی و اقتصادی افراد و اشخاص خاص و خصوصاً شخص رضا شاه بوده است.

پلیس رضا شاه را همان افسران قزاق قداره بند تشکیل می دادند که به جز زور و خشونت زبان دیگری نمی فهمیدند. و از نظر فردی و شخصیتی، اغلب فاسد، طماع و غارتگر اموال مردم تهیدست بودند. و پلیسی که قرار بود نظم و امنیت و آسایش و آرامش را برای مردم به ارمغان آورد دستاورد عمده اش زور، ظلم، فساد، غارت و چپاول توده مردم محروم بود.

متأسفانه خلق و خوی دیکتاتوری رضاخان، مجال و امکان شکوفایی علمی و فرهنگی فراخور عصر را از نوشته های مدنی و علمی گرفت و نقش مبهمی و دولت را کمرنگ کرده و آنها را انجام وظایف قانونی شان بازداشت اگر چه توسعه ظاهری در شهرها و روستاها به وجود آمد و اصلاحات او تا حدودی از نظر ظاهری به چشم می آمد ولی از نظر تأمین امنیت و رفاه شهروندان پیشرفت چندانی نشان نمی داد. در دوران بیست ساله حکومت رضاشاه بدبینی و خودرایی روز افزون او که معمولاً با خشم و کینه جویی همراه بود و نه تنها مخالفان را به دام زندان و کام مرگ فرستاد و حتی کسانی چون داور، تیمورتاش، فروغی و ... را که از یاران و بازیگران او بودند بی نصیب نگذاشت. در این دوره فشار شهربانی و اداره سیاسی آن گسترش یافت و تمام شئون زندگی اجتماعی و فردی مردم را در بر گرفت و مطبوعات و اصحاب قلم نیز به کلی از درج مطالب سیاسی و آگاهی های اجتماعی منع شدند.

زدی، جنایت، قتل، آدم ربایی، رشوه، اختلاس، غصب اموال مردم، تجاوز به نوامیس عمومی و ... در میان کارکنان پلیس رواج داشت مردم در نتیجه اعمال غیراصولی و ضد انسانی شهربانی و پلیس از حقوق اجتماعی و فردی محروم شدند. بیم و هراس و دلهره همیشگی از تعقیب و مراقبت های تمام

نشدنی مأموران پرشمار ولی فاسد و کم سواد که به شیوه های سنتی و عقب مانده تکیه داشت در میان جامعه فراگیر شد و جامعه ایرانی به سرعت از مسیر پویای اجتماعی و سیاسی منحرف شد و در کنار آن فساد اخلاقی و ابتذال فرهنگی، اجتماعی از سوی دستگاه حاکمیت تشویق می شد .

روسپیگری، خرید و فروش و مصرف مواد مخدر که بسیاری از مأموران و افسران بلندپایه شهربانی نیز گرفتار آن بودند در جامعه شیوع یافت و برجسته ترین رجال و علمای سیاسی کشور با روش های ناجوانمردانه و غیرانسانی توسط پلیس رضاشاه از عرصه سیاسی و اجتماعی کشور حذف شدند .

دستگاه قضایی و دادگستری دوران رضاشاه نظیر تمام زیرمجموعه های دیگر حاکمیت، از استقلال لازم برای محاکمه رسیدگی عادلانه به پرونده ها و جرایم سیاسی برخوردار نبود و زیر نظر پلیس و شهربانی قضاوت کرده و حکم صادر می کرد . اموال و املاک مردم به نفع رضاشاه و سران ارتش و پلیس او مصادره می گردید.

این رساله شامل چهار فصل مجزا می باشد. در فصل اول این رساله تعریف مسأله و بیان سؤال های اصلی تحقیق اهداف و فرضیه ها مورد بررسی قرار گرفته است . در فصل دوم مفهوم و تعاریف امنیت و نظریات و نقش پلیس در ایجاد امنیت مطالعه می گردد . در فصل سوم تاریخچه شهر تهران و تاریخچه پلیس در ایران به شیوه نوین و چگونگی تولد تا قدرت گیری رضا شاه بررسی می گردد . فصل چهارم این رساله امنیت و ابعاد آن از منظر سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و قضایی در دوران بیست ساله حکومت رضاشاه مورد بررسی و دقت نظر قرار می گیرد .

فصل اول

تعریف مسأله و بیان سؤالهای اصلی تحقیق
رضا خان، پس از کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ ش قدرت را به دست گرفت و دولتی تشکیل داد که باید آن را نخستین دولت مدرن مطلقه در ایران نامید. این دولت ساز و کارها مشخصه ها و موءلفه های خاص خود را داشت، متمرکز ساختن منابع و ابزارهای قدرت، ایجاد وحدت ملی، تأسیس ارتش و پلیس مدرن، تضعیف مراکز قدرت پراکنده، ایجاد دستگاه بوروکراسی جدید و اصلاحات مالی و تمرکز منابع اداری مبانی و مشخصه های اصلی دولت مدرن مطلقه رضا شاه بودند و قطعاً "بدون ایجاد و سازماندهی قوای امنیتی از جمله پلیس تحقق این اهداف و آرمانها میسر نبود با عنایت به موارد فوق می توان سؤالهای اصلی این تحقیق را به شکل ذیل مطرح نمود :

۱. تشکیل، توسعه و تحول نیروی پلیس جدید در دوره رضا شاه بر مبنای کدام یک از

ضرورتها بوده است؟

۲. آیا ایجاد امنیت اجتماعی در راستای حفظ حقوق شهروندی یا تحکیم پایه های قدرت

دولت جدید .؟

۳- رویکرد پلیس به مقوله امنیت اجتماعی چگونه بوده و میزان توفیق در حفظ و برقراری امنیت

اجتماعی در چه حدی بوده است؟

2-1) سابقه و ضرورت انجام تحقیق

اگر چه تا کنون نوشته های بسیاری در خصوص شخصیت رضا خان و چگونگی تشکیل و تکوین و

تداوم حکومت پهلوی اول در رسائل و کتب فراوانی مورد بررسی و نقد قرار گرفته و زوایای پنهان و

پیدای عملکرد پلیس در دوره پهلوی اول در آثار نویسندگان و مورخان به رشته تحریر در آمده است

ولیکن در این آثار کمتر به امنیت اجتماعی در این دوره پرداخته شده و اگر هم مطلبی در کتب

منتشر شده، به چشم می خورد در حوزه ملی و در سطح کشور می باشد و امنیت در شهر تهران به

عنوان پایتخت کمتر مورد توجه بوده است و با توجه به اینکه تا کنون در این حوزه پژوهشی انجام نشده است و در حال حاضر نیز موضوع نحوه مواجهه پلیس با مردم و تحقق امنیت اجتماعی مطرح است، این رساله می‌تواند در ارائه راهکارهای مناسب مفید واقع شود.

• اهداف و فرضیه ها

تبیین رویکرد پلیس به امنیت اجتماعی و بررسی میزان موفقیت آن در این عرصه و تحلیل علل و عوامل موفقیت و ناکارآمدی آن هدف این رساله می باشد. و اینکه آیا در این دوره اصولاً "پلیس به دنبال امنیت در سطح اجتماع بوده و یا اینکه اهداف دیگری را مد نظر داشته است.

با توجه به ماهیت و ساختار دولت مطلقه مدرن پهلوی، پلیس بیش از آنکه در راستای تحقق و تحکیم امنیت اجتماعی فعالیت نماید به عنوان اهرمی در خدمت دولت پهلوی بوده است. با عنایت به اینکه امروزه نیز این مسئله یعنی پلیس و امنیت اجتماعی یک موضوع مطرح در سطح کلان و ملی مطرح است و از طرف دیگر جامعه ایران با دوران رضا شاه از نظر زمانی فاصله زیادی ندارد و مهم تر اینکه نویسندگان این رساله از پرسنل نیروی انتظامی کشور است، امید می رود نقاط ضعف و قوت تحقق امنیت اجتماعی تبیین گردیده و ضمن بررسی زوایای پنهان امر راهکارهای مفید و موثری ارائه شود.

• پیشینه تحقیق

در خصوص شخصیت رضا شاه پهلوی تالیفات بسیاری صورت پذیرفته است که توسط نویسندگانی از معاصرین شخص رضاشاه و مورخان در زمان حاضر به رشته تحریر در آمده است. گروهی از این نویسندگان مانند حسین مکی، محمود طلوعی، مخبرالسلطنه هدایت، میرزا جواد خان عامری و محمد تقی بهار در زمان رضا شاه خود در جریان امور قرار داشتند و از وکلای مجلس و صاحب عناوین و مشاغل دولتی بوده اند، و می توان عنوان داشت، بیشتر از بقیه نویسندگان مطالب نوشته شده توسط آنان ممکن است به حقیقت نزدیکتر باشد. و در آثار نویسندگان جدید نیز اشخاصی

مانند خسرو معتضد، پهلوان، اسکندر دلدوم، و... نویسندگانی هستند، که هر یک به فراخور اطلاعات مکسوبه در خصوص رضا شاه مطالب ارزنده ای را به رشته تحریر در آورده اند و از دیگر نویسندگانی باید نام برد که هر یک از آنان مطالب مهمی را در خصوص طرز سلوک، نحوه کشورداری، وضعیت امنیت، مسائل اقتصادی و سیاسی و اجتماعی و... را در این دوره مورد تحقیق و تفحص قرار داده اند. در این جا باید این مطلب را نیز عنوان داشت که از سفرای کشورهای خارجی و دیپلماتها، جهانگردان، سیاحان، نمایندگی های کشورهای اروپایی و آسیایی که در این دوره به کشور ایران سفر کرده اند و یا در ایران مشغول انجام وظیفه برای دولتهای مطبوع خویش و بدست آوردن منافع سیاسی و اقتصادی خاصی بوده اند، یا اینکه مشغول جاسوسی از دیگر کشورهای همسایه ایران که با ایران روابط دیپلماتیک داشته اند خاطرات مبسوطی برجای مانده و اسناد مهمی که به مرور زمان به انتشار این اسناد دست یازیده اند که مطالعه این اسناد میتواند بروشن شدن بسیاری از وقایع این دوره کمک شایان توجهی بنماید. امنیت اجتماعی نیز بعنوان پایه این رساله از مسائل مهمی است که پیشینه چندانی ندارد و بیشتر تحقیقات و نوشته های حول امنیت، مربوط میشود به امنیت ملی که امنیت اجتماعی در زیر سایه امنیت ملی قرار گرفته است. در این رساله امنیت اجتماعی در دوره پهلوی اول مورد بررسی قرار می گیرد .

• ساختار تحقیق

این رساله در چهار فصل تنظیم شده است و در آخر با ارائه نتیجه گیری، موضوع به پایان می رسد. در فصل اول تعریف مسأله و بیان سوءالهای اصلی تحقیق، سابقه و ضرورت انجام تحقیق، اهداف و فرضیه ها، پیشینه تحقیق و ساختار آن بررسی می شود، در فصل دوم مفهوم امنیت و تعاریف آن و دیدگاههای نویسندگانی که در این حوزه تحقیقات مفید و مهمی داشته اند، مورد بررسی قرار گرفته و ابعاد امنیت و نقش پلیس در ایجاد امنیت یادآوری می گردد. در فصل سوم این رساله با توجه به عنوان رساله که بررسی امنیت اجتماعی در دوره پهلوی اول است نگاهی کوتاه خواهیم داشت به تاریخچه شهر تهران و چگونگی شکل گیری و تشکیل شهر تهران و رشد آن در طول زمان و سپس شکل گیری نظمیه و پلیس در این شهر که با نگاهی کوتاه روند شکل گیری پلیس نوین ایران در دوره ناصرالدین شاه و جانشینان او و چگونگی زندگی رضا شاه از بدو تولد تا به سلطنت رسیدن او و حوادث این دوره با تکیه بر امنیت اجتماعی مورد بحث قرار خواهد گرفت. و در چهارمین و آخرین بخش از این رساله امنیت اجتماعی با موضوعات امنیت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و قضایی با نگاهی به جریانات تأثیر گذار بر مقوله امنیت اجتماعی در دوره رضاشاه مورد بررسی قرار می گیرد.

فصل دوم